Negyedik évfolyam. 1890. 9 füzet.

ARMENIA.

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Szeptember.

SZAMOSÚJVÁR,

TODORÁN ENDRE „AURORA“ KÖNYVNYOMDÁJA.

Tartalom.

Dádián herczeg és neje. — *Dr. Simay Jánostól.*
Örményország őstörténete a váni ékiratok világánál II. — *Dr. Molnár Antaltól.*
Anglia és az örmények. — *Simay Gergelytől.*
A szép Rózsa. IV. (Elbeszélés az erdélyi örmény életből). — *Kritsa Klárától.*
Bucsújárás Örményországban. — *Cselingárián Jakabtól.*
A váni örmények életéből. — *Szongott Margittól.*
Adatok az erdélyi örmények történetéhez. — *Bárány Jánostól.*
Felső-Armenia IV. — *Markovich Jakabtól.*
Egy örmény nábob. — *Szongott Kristóftól.*

Kisebb közlemények:

Vártán vezér sirja.
Nőegylet Nikomediában.

Irodalom és művészet.

Örmény énekesnő.
Eriván helyrajza.
Gyűjteményes mű.

Közgazdasági élet.

Keleti kereskedelmi kivitelünk.
Üzleti élet Erivánban.

Mi újság az örmény világban?

Nemzeti mozgalmak Keleten.
A lembergi örmény érsek.
Leo király sirjánál.
Ázsiai társaság.

VÁHRÁM DÁDIÁN herczegné
szül. Széchényi grófnő.

VÁHRÁM DÁDIÁN herczeg.

Dádián herczeg és neje.

Törökország hivatalnoki karának, a törvénykezés terén, kiváló alakját: Váhrám Dádián bej herczeget és nejét, Széchényi Vanda grófnőt, kik ez év tavaszán Budapest keleti vendégei voltak, mutatják be mai képeink.

Annak idején mi is hirt adtunk e lapok közönségének az előkelő »magyar-örmény házasság-«ról, mely pár év előtt Széchényi Ödön gróf leánya és Dádián herczeg között Sztambul egyik városrészében, a besiktás-i nyaralóban, örmény katholikus szertartás szerint köttetett; maga Ázárián patriakha által, ki a dicső emlékű Hászun bíbornok utóda a Konstantinápolyban székelő »ciliciai« patriarkhatusban.

A Dádiánok ősrégi családfájukat, átöröklött hagyományaikhoz képest, a legelső ó-perzsa király: Cyrus koráig

szokták visszavezetni, — s több tagja e családnak kimagasló tekintélyben részesül a keleti örménység közéletében ma is.

A bolgár fejedelmi trón betöltése alkalmával oly sürűn emlegetett »mingreliai herczeg« a Dádián-család egy külön ágának leszármazottja; míg a perzsa birodalom bécsi nagykövetének, Nehrimán khánnak veje, valamint a török külügyi hivatalnak hírneves államtitkára: Ártin Dádián pasa is — ki a legutóbbi »konstantinápolyi konferenczia« jegyzője volt, — a család örmény ágához tartoznak.

A mostani budapesti török konzul Assim bej előde: a néhai Münir bej idejében már hire járt egy alkalommal, hogy Széchényi gróf veje — az ifjú Váhrám Dádián bej — fog kineveztetni a porta magyarországi képviselőjének. E hír ugyan, mint tudjuk, nem valósult meg, — de az európai magas műveltséggel biró s házassága folytán a legelső magyar főrangú családokkal közel rokonságba jutott örmény herczegre nézve, alkalom adtán könnyen megvalósulhat.

S ha emlékezetünkbe idézzük még: hogy Szent- István koronájának egyik örököse, II. András magyar király fia, egykor az örmény király leányával jegyeztett el, — úgy a legfényesebb történeti előzményt is megtaláltuk azon házassági frigyhez, mely pár év előtt a »legnagyobb magyar« unokáját örmény herczegasszonynyá tette; s íly módon képcsarnokunkat egy bájos magyar főuri hölgy arczképével gazdagította.

Dr. Simay János.

Örményország őstörténete

a ván-i ékiratok világánál.

II.

Kiválóan érdekes az a körülmény, hogy az elsőnek azon királyok sorában, a kiktől ékiratok maradtak reánk, I. Saridurisnak két ékirata assyr nyelven van szerkesztve, s hogy e fejedelem azokban a »Nairik földjének királya« nevet viseli. Ebből nagy valószinűséggel levonható a következtetés, hogy Sariduris, meg óhajtván ismertetni népét az irás mesterségével s az assyr-chaldeai polgárisodással, assyr iró-embereket hivatott udvarához s velök szerkesztette feliratait. Ez az uralkodó alkalmazta utóbb rá a nemzeti nyelvre az ékiratok rendszerét; fiának, Ispuinisnak s többi utódainak feliratai már kizárólag az ország nyelvén vannak szerkesztve.

Az assyr uralom terjedése II. Teglathpal-azar alatt gátot vetett a biainai-váni-fejedelmek hatalmi törekvéseinek. II. Sariduris utódainak történetét homály borítja; alig tudunk róluk valamit neveiken kivül, melyeket egy Rassam által 1876 táján Ván-ban felfedezett bronz paizs őrzött meg. E királyi nevek a következők: Ursa, II. Argistis, Erimenas, Rusa, III. Sariduris, Ahseri, Uallis. E fejedelmek elseje Sargon assyr király idejében élt; az utolsók Assurbanipal királynak voltak kortársai, a kinek negyven éves uralkodása alatt (667—627 Kr. előtt) tetőpontjára emelkedett az assyr hatalom és Ninive fővárosnak dicsősége.

Leginkább meglepő az örményországi ékiratok megfejtésének eddigi eredményei közt az, hogy nemcsak a fajnak, de a vallásnak azonossága is megállapitható Nairi népeinél. Az istenek, a kikhez fordulnak, ugyanazok mind az Erzerum környékén feltalált emlékeken, mind a ván-i és pálu-i ékiratokon. Valamint teljes ethnicai és nyelvi egység létezett — a független királyságok nagy számára való politikai szétdaraboltság mellett — Örményország ősrégi népeinél, ugy a vallásnak absolut egysége is constatálható, mint összekötő kapocs a lakósság különböző töredékei között.

Ez a vallás lényegében legfelsőbb háromságnak imádásából állott, a melyhez lépcsőzetesen sorakozott az alsóbbrangú istenségeknek serege. A főisten Haldis nevet visel; rangban társai Teisbas, a légkörnek, és Ardinis, a napnak istene. A másodrangú istenségeknek, kiket az ékiratok »Haldis fiai« gyüjtőnév alá csoportositanak, eddig ismert száma negyvenhat. Többen közülök a szomszédos népek istenvilágából vannak átkölcsönözve, s ugy látszik, ezen istenségek a Nairi föld egyes kantonjainak voltak a saját kölön istenei.

Mint az assyr királyok, a biainai fejedelmek is folyvást azon törik a fejöket, hogy megnyerjék ezen isteneknek a kegyét azáltal, hogy templomokat épitenek számukra, vagy ujonnan felékesitik a már létezőket. Egyikök imigyen fejezi ki magát, a főistenhez intézve szavait:

»Haldisnak, a világegyetem urának tiszteletére Sariduris, Argistisnak a fia, helyreállította e templomot s ujra felépité e kapút, melyet Haldisénak neveznek s Haldisnak, a mindenség urának szentelte azt. Imádkozzunk a nagy istenekhez Saridurisért, a hatalmas, a nagy királyért, Biaina földjének királyaért, a királyok királyaért, Tospis városának fejedelmeért.«

Ezen feliratnak minden sora bizonyságot tesz az assyr befolyásról s a ninivei ékiratok tanuságtétele nélkül is elégséges lenne annak kimutatására, hogy a biainai uralkodók fenhatóságot igényeltek maguknak az assyr fejedelmek helytartói fölött.

Az assyr hatalom sajátképeni megalapitója, I. Teglathpal-asar (1120—1100 Kr. előtt) fennen hirdeti magáról a nagy fontosságú feliratban, melyet székvárosa, Ellassa romjai közt fedezett fel Layard, hogy »behatolt a Nairik földjére.« Mint már említettük, ez a föld, a mai Örményország fensíkja, akkoron különböző önálló királyságoknak képezte szövetségét. Ezek közé tartoztak: Manna vagy Vanna; Musasir, a classicus földleiróknak Arsissa-ja a Vántó északi partjain; a bérczes Mildis, melynek területén, nem messze Erzerumtól, ma is láthatók még Kosaba várának hatalmas romjai; Milidda, a görögök Meliteneje; és a legfontosabb valamennyi között, melynek felsőbbsége

hosszú időn át kiterjedt a többi fejedelemségre, Urartu vagy Arartu, a mely elnevezésben könnyű ráismerni az Ararat hegyére.

E termékeny fensíkra hatolt be Teglath-pal-asar, megnyitva ezáltal hosszú sorát a vérengző hadjáratoknak, melyek oly soká tartottak, mint maga az assyr monarchia. Büszkén sorolja elő ékirati leirása hadviseléseinek azokat a hegyeket, melyeken át kellett kelnie a Nairik földjének nyugati tájaira (Ilama, Amadana, Ilhis, Sirabil stb., ama hegylánczolatnak csucsai, a mely elválasztja a Ván-tavát a Tigrisnek völgyétől.) Megpróbálta útját állani huszonhárom nairi-i király; de ő elsodorta ezt az embergátat — az öndicsőitő ékirat szavaiként — mint a vizár a töltést, s a szövetséges fejedelmek részint a sziklák odúiban, részint erődjeik falai mögött kerestek menedéket, a győzőnek engedve át zsákmányúl százhúsz hadi szekeret. A »hatvan sereg«, mely segitségökre jött, egy óráig sem vala képes feltartoztatni katonáinak pusztító útját.

Teglath-pal-asar érczszive, nyilván politikai számitásból, megkönyörült a levert ellenségeken. Nairi királyainak nagy része élve a kezei közé jutott; azt gondolá, ha kegyelmet ad nekik, hüséges alattvalóivá lesznek. Tizenkét száz lóból s kétezer ökörből álló évi sarczot vetett reájuk, fiaikat kezesekül visszatartotta s aztán elbocsátotta őket országukba. Csak egy volt köztük, Séni, Dayeninek királya, a ki inkább volt hajlandó tovább viselni a rabbilincseket, semhogy részt vegyen hazájának szolgaságra juttatásában. *)

Több mint két évszázaddal később az assyr birodalomnak új életre keltője, Assur-nazir-pal (882—857 Kr. előtt) új támadást intézett a Nairik földje ellen. Kiindulván Niniveből, melyet székvárosává tett, felhatolt a Tigris balpartján s megszállta Numme kerületet. A hosszú békéhez hozzászokott lakósság nem is gondolhatott a védekezésre; elmenekült a hegyek közé s az assyr sereg vérontás nélkül hatalmába ejté a Rimi, Aruni és Etini hegyek tövé-

*) Layard, Discoreries in the ruins of Niniveh and Babylon, London, 1853. — Lotz, Die Inschriften Tiglathpilesers I., Lipcse 1880.

ben fekvő városokat. »Ezek a felséges csúcsok, ugymond a ninivei ékiratok egyikén Assur-nazir-pal, ugy emelkednek a magasba, mint a tőrnek a hegye, s tetőiket csakis az ég madarai érhetik el repülés közben. Király-elődeim közül senki nem hatolt idáig; én három nap alatt benyomultam e hegyek közé, rettegést terjesztettem el az oda menekült lakósság közt, megráztam madárfészkekhez hasonló gunyhóikat, gazdag zsákmányra tettem szert s lekaszaboltattam kétszáz foglyot. Holttesteik ugy fekszenek a hegyen, mint a fák levelei.«

Ez a rettentő példa arra indítá Kirruri-kerületnek (a mai Karkar) lakóit, hogy önkényt ajánlják fel követeik által a hódítónak azt, a mit rabolni szándékozott: lovakat, ökröket, juhokat, rézeszközöket. Az assyr király tovább vonult innen Kirhi-n (a classicus földleirók Carcathiocerta-ján) át Urathu (Ararat) földjének határaig. Komoly ellentállással csakis Nistun falai alatt találkozott, a melynek lakói sulyosan lakoltak bátorságukért. »Katonáim, mondja az ékirat, rárohantak a védőkre, mint az orvmadarak, s kétszáz embernek leüttettem a fejét.« A város romjai közt helytartót hagyott vissza az assyr király, az ellentállásnak fejét pedig, Bubut, Bubnanak fiát, magával hurczolta Arbelaba s elevenen megnyúzattatá. Az assyr királyok palotájának egyik fenmaradt domborművén ma is látható e szörnyű jelenet rajza.

Hadjáratának színterén új várost alapított az assyr király, saját nevével ruházta azt fel, s kapúja elé felállíttatá a szobrát egy felirattal, melyben elbeszéli a véget ért küzdelemnek eseményeit.

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben —

Dr. Molnár Antal.

Anglia és az örmények.

A török birodalom rendezetlensége s kormányzatának gyengesége miatt, különösen az örmények igen gyakran vannak kitéve jogtalan üldöztetéseknek, melyek az illetékes hatalomnál rendszerint kellő orvoslást nem nyervén, mi természetesebb, minthogy a magas porta örmény alattvalói Szentpétervárra vetik szemeiket s ha igazak a hirlapi tudósítások, még küldöttségek által is kérik ügyökben a minden oroszok urának támogatását nemcsak, sőt — a beérkezett hirek szerint — egyes örmény községek ragaszkodásuk s russophil érzelmeik eklatans jeleül már tényleg is az orosz hitre tértek át.

Angliának diplomatiája nagy hibát követ el, midőn a nehány millióra rugó keleti örmények rokonszenvét, melyet több éberséggel és jóakarattal leginkább lenne hivatva saját maga számára megszerezni, átengedi Oroszországnak, melynek hóditó szelleme ugy is veszélyes Európának majdnem minden államára.

Naponta látjuk az orosz akna-munkának véres következményeit. — A konstantinápolyi örmény székesegyházban történt zavargások is, — miként gyanittatik — orosz kézre vallanak; a végczél pedig bizonynyal nem más, minthogy egy jövendő actioval, Oroszország a már meghóditott örmény részhez, megszerezze egész Arméniát, s ezzel ugy a török birodalomra, mint Anglia keleti érdekeire egy veszélyes tördöfést ejtsen, melynek utó-bajait később átalában a nyugati hatalmaknak is meg kell érezniök.

Minden hiba, melyet az örményekkel szemben a török kormányzat, s minden mulasztás, melyet az angol diplomátia elkövet, közelebb viszi Oroszországot hagyományos terveinek megvalósításához.

Fontos tehát a keleti örmények ügye a világbékére, kiválóan fontos Anglia prestigéjére, kiható egész Európára, s így méltán megérdemli a nagy hatalmak közérdeklődését.

Simay Gergely.

A szép Rózsa.

— *Elbeszélés.* —

Az „Armenia" számára irta Kritsa Klára.

NEGYEDIK, BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

VI.

Tizenöt év forgott le az idő kerekén...

Szilveszter István már régen ott pihen, a hol a fájdalom nem emészti többé szerető apai szivét s a szégyenérzet nem égeti homlokát — a csendes temetőben. Azon nap óta, melyen leánya elvesztette eszét, kezdett egészsége aláhanyatlani.

A szerencsétlen dühe csak másnapig tartott, aztán nagy kimerültség vett erőt rajta s elaludt. Midőn fölébredt, tompán bámult a semmiségbe.

A zsineget, melylyel az ágyhoz volt kötözve, feloldotta az orvos s azt rendelte, hogy az ember, aki reá felügyel, minden nap tegyen vele sétát a kertben. A szegény beteg oly engedelmessé vált, mint egy kis gyermek; ha sétáltatni akarták, nem ellenkezett, ha enni adtak neki, evett.

Aztán egy hónap mulva oly rosszul lett, hogy az orvos már már lemondott életéről... A cselédek egy este egy parányi holt gyermeket temettek el a kert hátulsó részében... Rózsa azonban kiállotta a nagy betegséget és felgyógyult. Igen, felgyógyult, de csak testileg, lelkére ólomsúlylyal nehezült rá az öröksötétség.

Az apa, midőn értesült leánya gyalázatáról, szégyenében arczát kezeibe temetve, zokogott keservesen.

E naptól kezdve kerülte az emberek társaságát. Üzletét eladta s ott üldögélt egymagában, bubánatos arczczal.

Csupán akkor derült fel arcza, midőn egykori derék, hű segédje Kristóf — aki a szerencsétlen esemény után nehány hó mulva, egy távoli falúban, üzletet nyitott — megkérte a szülőktől a Margit kezét.

— Örömmel adom reátok áldásomat gyermekeim! — mondá szemeit törülgetve — legalább azon tudatban hunyom be örökre szemeimet, hogy egyik leányom boldog!...

Nemsokára el is szenderült örökre.

Szinte bámulni lehet, hogy az anya kibirta állani a borzasztó csapást, mely szive büszkeségében Rózsában sujtá őt. Ezt azonban nem annak kell tulajdonítani, mintha e nő erős lelkülettel birt volna, melynél fogva képes volt megküzdeni az élet legiszonyúbb szenvedéseivel, hanem annak, hogy e nő szivét leánya iránt nem a valódi anyai szeretet, de a hiúság töltötte be s így a csapás, nem annyira az anyát, mint inkább a hiú, felfuvalkodott, nagyravágyó nőt sujtá.

Ő hiúságában meg volt törve, de mert az ily könnyelműen gondolkodó nők nem éreznek oly mélyen, tehát ki is birják állani a csapásokat.

Nehány hétre a szegény Szilveszter halála után, Margit és Kristóf esküvője egész csendben végbement.

Az ifjú pár érzékeny bucsút vett az anyától s a szegény őrült leánytól, aki üres tekintettel bámult reájuk, azután kocsira ülve, elutaztak új otthonukba.

Kevés idő mulva Szilveszterné egy összeg pénzt kapott a gróftól, e sorok kiséretében:

»Asszonyom! Tudakozódtam önök felől és értesültem a megdöbbentő esetről, melyet én idéztem elő. Isten meg fogja bocsátani vétkemet, mert leányát igazán szerettem s nem gondoltam, hogy szerelmem által ily balsorsot fogok előidézni. Eléggé gyötör engem az önvád! Ez összeget fogadja szivesen s bármikor szükségük lenne pénzre, forduljanak bizalommal hozzám. Gróf Pataki Aladár.«

Szilveszternében fellázadt a sértett büszkeség. A pénzt visszaküldötte, ezt irva a grófnak:

»Nekünk van annyi pénzünk és ékszerünk, hogy nem szorulunk a mások segélyére. De ha az éhhalállal küzdenénk, akkor sem fogadnám el a Pataki Aladár gróf által nyujtott segélyt!«

Ezeket röviden vázolva, oda térek, a honnét e fejezet kezdetén kiindultam.

Tizenöt év forgott le az idő kerekén.

Ez évek alatt a Szilveszter Rózsa külsője nagyon megváltozott.

Sötét haja közé ősz szálak vegyültek; kék szemei — melyek egykor a derült égbolthoz hasonlitottak — bágyadt fényűvé lettek; arczán az az őszies bubánatszín terül el, mint az elhervadó virágé, melyet senki nem ápol; járása elvesztette rugékonyságát.

Egész valóján nagy átalakulás ment végbe. Szelid, jámbor teremtéssé változott. A templomot gyakran látogatja; otthon pedig csendesen ül és kötöget; vagy szent dalokat énekel, melyeket öreg anyja hárfán kisér. (Akkoriban e hangszer nagyon divott és Szilveszterné kitűnően kezelte ezt).

Hanem aztán vannak oly pillanatai, midőn némán maga elé mereng. Oh ezek fájó pillanatok! Ilyenkor szemeiben bánatos kifejezés honol, homloka a gondolkodástól mély redőkbe vonul, ajkai fájdalmasan rángatódznak. Nagy küzdelemben van ilyenkor. Érzi, hogy vele a multban valami megrenditő eset történt, de oly sürű sötétség veszi körül lelkét, oly vastag homály fedi el előle a multat, hogy bármiként erőlködjék, nem bir lelki szemeivel azon átlátni. Sokszor akarja mondani:

— Oh anyám, anyám! oszlassa el lelkemről a homályt, hadd lássam tisztán, világosan mi történt velem a multban, mert oly kinzó rám nézve az, hogy multamra nem emlékszem!

Akarja mondani ezeket, de valami különös félelem vissza tartja ettől és ő hallgat, nem szól semmit lelki gyötrelmeiről.

Az anya tudja, hogy leánya nem emlékszik a multra, leolvasta arczáról, hogy mily küzdelem megy végbe bensejében, sejti, hogy mi fölött töpreng annyira a szegény teremtés, de jónak látja elhallgatni, nem bolygatni a szomorú multat, hadd maradjon az örök titok előtte.

Kristóf üzlete, ott a távol faluban, teljes virágzásban volt; ehhez az emberek becsülése, melyet iránta tanusítottak, igen megelégedetté tevék őt. Aztán, ha fáradalmai után hazatért, oly boldognak érezte magát szeretett, kedves családja körében.

Margit is boldog volt s ha néha mégis árny borult homlokára, ugy ez csak szerencsétlen testvérére való visszaemlékezésért volt.

Cs.-Somlyón pünkösd alkalmával nagy bucsú-járás szokott lenni. Közel és távol vidékekről elmennek oda keresztekkel, hogy leborulhassanak a Szűz-Mária csoda-tevő szobra előtt mely e falu templomának főoltárát disziti.

Az uri osztály kocsin szokta megtenni az útat.

Mióta Margit férjhez ment egyszer sem látogatta meg anyját és nővérét. Ezt azonban nem lehet részéről szeretetlenségnek feltudni, mert férje nélkül nem akart útrakelni, a házat pedig mindketten nem hagyhatták el; de mert minden hóban irt egy-egy szép levelet anyjának, ez azt bizonyitotta, hogy a távolság daczára sem feledkezett meg arról, kihez a vérköteléke füzte.

Most annyi év után végre útrakeltek Kristóffal.

A kulcsokat rábizták 13 éves okos leánykájukra, meghagyva ennek, hogy jól vigyázzon mindenre, de különösen arra, hogy a cselédek az apró gyermekeket magukra ne hagyják.

Épen pünkösd szombatján indultak el s előbb részt vettek a cs.-somlyói búcsúban, aztán visszajövet a mezőváros felé hajtottak, hogy meglátogassák az anyát s a szegény szánandó testvért.

Este lett s kocsijok még nem érkezett be a városba. Meggyujtották a kocsi lámpáit, mert nagyon sötét lett. Egyszerre az országút mentén egy sötét nőalakot pillantának meg, aki ernyőjét bot helyett használva, lassan lépdelt előre.

— Hej néném-asszony! — kiáltott reá a kocsis — sok szekér jár most az országúton, még letaposság a lovak, ha ott botorkál a sötétben; üljön fel ide mellém!

— Elfogadom szivességet jó ember! Búcsún voltam gyalog, de jövet elmaradtam a keresztektől, mert sok helyen kellett pihenőt tartanom.

Mig ezeket mondá, a kocsis segélyével felkapaszkodott az első ülésre.

Margit és Kristóf összerezzentek, a mint az ismeretlennek meghallották hangját; ösztönszerűleg szoritották meg egymás kezét, de egy hangot se szóltak.

— Hol tegyem le a tensasszonyt? kérdé a kocsis az ismeretlent, midőn beérkeztek a városba. Észrevette, hogy nem paraszt nővel van dolga.

— A templommal szemben levő ház előtt, volt a felelet.

Midőn a kocsi a mondott helyre érkezett, megállitá a lovakat a kocsis és lesegité az ismeretlent. Ez megköszönve a kocsis szivességét, eltünt a ház kapúján.

Ugy hiszem olvasóim kitalálták, hogy ez ismeretlen nem volt más, mint ez elbeszélés főszereplő személye, a szegény Szilveszter Rózsa.

A kocsis meg akará inditani a lovakat, de Kristóf leugorva a kocsiról, széttárta a nagy kapút és mondá, hogy hajtson be oda. A kocsis egyet bámult, aztán begördült a kocsi az udvarra. Kristóf lesegité Margitot s beléptek a házba.

Szilveszterné, ki tudta érkezésüket, nagy örömmel fogatta őket s kéré, hogy tegyék kényelembe magukat. Levetették tehát utiöltönyüket s helyet foglaltak az asztal mellett.

Margit épen Rózsát akarta kérdezni, midőn ez — a másik szobában lerakván kalapját és felöltőjét — az ajtónál megjelent.

Fel akartak állani, hogy oly hosszú elválás után, szivélyesen találkozzanak a szegény Rózsával, de ennek tekintete oly áthatóan, oly fürkészőleg tapadt reájuk, hogy mintegy a székhez bilincselé őket. Azután az asztalhoz közeledett, leült szorosan Kristóf mellé, szemeit mereven rászegezve nézte őt sokáig. Csak nézte, nézte hosszasan; egyszerre, mintha egy régi emlék elevenedett volna fel lelkében, homlokára csapott aztán megragadva Kristóf kezét szólt:

— Most már ismerlek! Sötét szemeidről ismerek reád!... Igen! igen! ne tagadd; te voltál az én első és igaz szerelmem!... Azt a másikat csak azért szerettem, hogy grófné lehessek! igen! mert anyám mondta, hogy én grófnénak születtem.... Veled mily boldog lettem volna! S most ugy-e téged boldogit helyettem?! kiáltá fenyegető hangon, Margit felé fordulva.

Anyám oka az én szerencsétlenségemnek! sikoltott fel rémesen, eltorzult arczczal s dühösen ugrott fel székéről.

Visszatértek lelkébe kétségbeesésének sötét órái.

Szemei vésztjelző lángban lobogtak, ajkai átokra nyiltak az anya ellen, amiért őt oly szerencsétlenné tette. Aztán rárohant — épen mint 15 év előtt — hogy megfojtsa őt. Ujra le kellett kötözni, mint akkor és a szerencsétlen véletlenség folytán, újra Kristófnak kellett közreműködnie e borzasztó dologban.

A szolgáló beszólitá a kocsist és ennek segitségével ágyhoz kötözték a szerencsétlent.

Margit és Kristófnak azért is nagy lelki gyötrelmet okozott e borzasztó eset, mert ők voltak ártatlan okai ennek, minthogy látásuk felidézte a szerencsétlen lelkében a sötét emlékeket.

Az anya tulságosan megbünhődött nagyravágyásáért.

Másnap Margit visszautazott elhagyott, boldog otthonába. Anyját is elvitte magával a szerencsétlenség színhelyéről.

Az őrültet pedig — akinek dühe csak pillanatokra csillapult — az orvosok tanácsára, elszállították a nagy-szebeni tébolydába.

Kristóf is oda utazott, hogy megmondja az igazgatónak, miszerint ő a költséget nem sajnálja, csak jó ebédeket adjanak a szegény őrültnek és jó bánásmódban részeltessék őt.

Szegény Szilveszter Rózsa!

Ő egykor azt hitte, hogy meg fognak nyilni előtte a grófi kastély termei, ahol ő mint a kastély urnője fogja parancsait osztogatni. S ezen hitben — hogy hamarább czélhoz jusson — áldozatul dobta legdrágább kincsét: női erényét...

És a kastély termei helyett megnyiltak előtte annak a rengeteg nagy épületnek kapúi, mely a szegény élő-halottakat zárja magában....

* * *

Nehány évvel ezelőtt egyik fivéremnél voltam Nagy-Szebenben.

Egy alkalommal egy igen jó ismerősünk társaságában — aki rokonát akarta meglátogatni — elindultunk a tébolydába.

Először is a bejárattól balra, a gondnok lakásába léptünk. Ez földink lévén igen szivélyesen fogadott; aztán átvezetett jobbra az igazgató lakosztályába és bemutatott minket az igazgatónak.

Itt ismerősünk előadá azon kívánságát, hogy szeretné egy rokonát meglátogatni. Mi is kértük az igazgatót: engedné meg, hogy az őrülteket megtekinthessük.

Az igazgató készséggel adva erre engedélyt, egy fiatal orvost rendelt mellénk. Ez levezetett minket a kertbe, mely a várszerű, óriási, négyszögű épület közepén van, magas kőfallal körülvéve és több osztályra osztva, melyeket magas kőfalak választanak el egymástól.

Enyhe idő lévén, az őrülteket a kertbe bocsátották.

Szivem elszorult látásukra, midőn az orvos vezetése mellett oda beléptünk.

Egyik osztályban feltünt nekem egy csinos katonatiszt, aki oly finomul salutált nekünk. Az őrültségnek semmi jele sem volt rajta észlelhető. Aztán egy magas férfiú, koronával fején, ez valami uralkodónak képzelte magát.

Egy másik osztályban figyelmemet lekötötte egy fiatal nő, a ki jobb kezének öt ujját meggörbitve, azzal szüntelen keményen a homlokához kapott, mintha valami sötét, megkövült gondolatot akart volna onnét kirántani.

No de nem czélom egyenként leirni az őrülteket, kiknek látása ugy megzavart engemet, hogy többször végigsimitám homlokomat: ha vajjon nem őrültem-e meg én is?

Már épen kérni akartam fivéremet, hogy menjünk el e borzalom helyéről, midőn egy rémitő alakon akadtak meg szemeim.

Magas, sovány, meggörnyedt termetű nő volt. Ősz haja kuszáltan hullott vállaira; pergamenszinű, aszott, ránczos arczán nagy gödrök támadtak. Üregeikben mélyen bentfekvő, megtörtfényű kék szemeit rémesen forgatta ide-oda; összeesett fogatlan ajkait szüntelen mozgatta, mintha imádkozott volna.

A borzalom és szánalom vegyülékével bensőmben, tapadt tekintetem reá. S talán arczomon tükröződtek vissza ez érzelmek, mert a szerencsétlen felém közeledve, rám mereszté borzasztó szemeit s mondá:

— Oh te jámbor, mint meg vagy rémülve tőlem! Talán nem tudod, hogy én ki vagyok? Hallottad-e hirét Szilveszter Rózsának, a szép Rózsának, annak a gyönyörű örmény leánynak, aki olyan volt, hogy neked arról fogalmad sem lehet?!... De ez oly rég volt, azóta tenger sok idő telt el; lehet, hogy igaz sem volt! Hahaha!

S ezzel elfordulva tőlem, másfelé tartott.

Kaczajában benfoglaltatott egy megtört lélek gunyja, csalódása, fájdalma, kétségbeesése.

Hogy mit éreztem, amint ez ijesztő, borzalomkeltő nőtől megtudám, hogy ő nem más, mint az egykor páratlan, ragyogó szépségű Szilveszter Rózsa, kiről annyit halloltam beszélni, azt leirni nem tudom.

Annyiféle gondolat kergette egymást agyamban.

Azután is, hogy az őrültekházát elhagytuk, soká tépelődtem azon kérdés fölött: miként lehetséges az, hogy egy ragyogó szépségű nő, ily borzalmas rém-alakká változzék?

Hisz lehet látni nőket, kik talán ifjúkorukban nemis voltak oly rendkivüli szépek s akiknek mégis kedves, szelid arczán, éltük alkonyán is örömest pihen a szem.

Aztán végre megtaláltam magamban e kérdésre a feleletet.

A testi szépség mulandó földi kincs, a lélek szépsége hervadhatlan.

A test a lélekkel szoros összeköttetésben lévén, ennek minőségét tükrözi vissza amaz.

A kiknek arczuk késő vénségükben is kedves és vonzerős, azoknak a lélek ártatlan szépsége ül arczukon, a sziv nemessége sugárzik szemeikből.

A szerencsétlen Szilveszter Rózsának, — kinek testét fölemésztette a lélek iszonyú betegsége, akinek lelke megtörött a rettenetes harczban, melyet a csalódással és szégyenérzettel vivott magában — arczára lett kinyomva a lelkén elterülő sötét kétségbeesés. Ezért lett oly rémitő az arcza.

Ez a borzalmas alak gyakran megjenik lelkem előtt, rám meresztve beesett, fénytelen szemeit, amelyekből én látni vélem azt a rettenetes harczot, melyet küzdenie kellett, míg lelkére ráborult az öröksötétség.

Miután leirtam a szép Rózsa történetét, ugy amint azt elbeszélni hallottam, hozzáadva még azt, a mit fantáziám lelkem elé varázsolt, miután az egészet papirra tettem, remélem megmenekül lelkem a nehéz nyomástól, melyet annak a borzalmas rém-alaknak látása gyakorolt reá!... Hisz most már a papirt terheti a szerencsétlennek szomorú története...

Bucsújárás Örményországban.

Csak annak, ki az örményeket valamely bucsúhelyen látta, lehet igazi fogalma arról, hogy milyen vallásos az örmény. Nem gyönyörleső, hanem többnyire szenvedő emberek kisérőikkel — inkább gyalog, mint szekeren — csapatonként sietnek bizonyos irány felé, hogy Istentől, a szentek közbenjárására, a betegek ott gyógyulást, az egészségesek (ifjak) pedig kinvánságaik teljesülését nyerjék.

Az, hogy hol és mikor lesz bucsú, nincs sehol feljegyezve. A zarándokok a templomban nyernek tudomást arról, hogy mikor fognak Jeruzsálem-, Ecsmiádzinbe, vagy Szt-Gárábedhez Musba bucsúra menni. Jeruzsálembe mennek a vagyonos öregek, kik visszatértök után ezt a melléknevet kapják *մահտեսի** (máhdészi, rövidítve *մտեսի*, mêghdészi vagy hádsi). Ecsmiádzinbe elmegy mindenki, különösen akkor, ha ott valami kiváló ünnepélyesség pl. olajszentelés megy végbe, mint ez az idén is történni fog. Csak az az örmény hal el nyugodtan, ki látta Ecsmiádzint. Gárábed az ifjúság védszentje, azért — hacsak teheti — minden fiatal ember elmegy Musba imádkozni. — Az utazás eltart hónapokig is.

Ezekenkivül még számos hely van Örményországban, hova a zarándok el szokott látogatni. Minden rommaradvány, minden feltalált kereszt, minden régi evangelium a nép szemében — szent dolog, ereklye. Ha valaki véletlenül valami régi dolgot vesz észre a földben, így szól ma-

*) Olyan, ki Krisztus halálának helyét, sirját látta.

gában: »Hátha valami szent tárgy ez«... és titkát, mely neki éjjel-nappal nyugtot nem hagy, csak nagy késöre tárja fel jóbarátjainak; aztán együtt ássák ki. Hat évvel ezelőtt Alexandropol mellett egy egész templomot ástak ki.*)

Az, ki bucsúra akar menni, az nap étlen-itlan előbb elvégzi reggeli imádságát; azután útra kelnek. Sokan, különösen a nők, gyalog teszik meg az útat, némelyek még mezitláb is. A zarándokok bárányt vagy egy pár galambot visznek magukkal (*մատաղ անել* mádágh ánél). A megfözött húst a pap megszenteli, azután a czinteremben kioszszák a szegények között. A bucsúhelyen az éjt vagy födél, vagy a szabad ég alatt töltik többnyire énekelve.

A leányok keresve keresik az alkalmat, hogy magukra maradjanak a templomban; ekkor elöveszik a magukkal hozott darab követ és odaragasztják a templomfalához. E tényked éssel mintegy engedelmet kér a leány a szenttől, hogy ahhoz mehessen férjhez, kit szeret. Ugy gondolja a leány, hogy — ha a kő odaragadt — igenlő választ kapott....

A bucsúst visszajövet így köszöntik: »Legyen bucsújárásod foganatos« (*ուխտդ բարեուախտ* uchdêt êntunágán), mire ő így válaszol: »Segélyezzen és védjen meg Isten téged is« (*քեզ պահապան աստուածդ* — khéz oknágán, báhábán).

Legtöbben nyáron mennek bucsúra, de néha télen is történik bucsújárás. Akárhány családanya mezitláb megy, csikorgó hidegben, egyik vagy másik templomba és ott égő gyertyát tartva kezében buzgón kéri az Istent, hogy adja vissza betegének egészségét. Ha imádsága meghallgattatott, hálából az ilyen nő bőkezű adományokat oszt. A ki a történelem lapjait forgatja, meggyőződhetik arról, hogy a legtöbb templom és kápolna Örményországban, melyek közül most nem egy-kettő hever romokban, ezen hála-érzet emléke.

Cseiingárián Jakab.

*) Az orosz kormány eltiltotta az ásatásokat. Nem rég összetett néhány örmény szép összeget, hogy avval régészeti kutatásokat eszközöljenek, de nem kaptak erre engedélyt.

A váni örmények életéből.

A váni örmény, legyen az nő vagy férfi, öreg vagy ifjú — vasárnaponként el nem marad a miséről. A város 9 temploma úgy megtelik hivőkkel, hogy azokban álló helyet sem lehet találni. Ájtatosan imádkoznak, vagy énekelnek.

Az asszony vasárnapokon vagy az ablakon néz ki, vagy a fedélzetről*) a szomszédnével beszélget, vagy a kertbe megy és ott tölti szabad idejét.

Az örmény vasárnap nem nyit boltot; az asszony nem dolgozik, a kézműves szerszámot nem vesz kezébe.

Csak egy korcsoma van Vánban; ezt is csak a titkon ivó törökök látogatják. Minden örménynek van bora, itala a háznál. A vasárnap délutánját, nehány társával együtt, kertjében tölti el az örmény énekelve, vagy nemzeti dalokat dalolva.

Hétfőn mindenki munkája után lát; otthon csak az asszonyok és a gyermekek maradnak. Meleg főtt étellel élnek. Az ebéd hallal vagy sajttal kezdődik. A bor soha sem hiányzik az asztalról. Ebéd előtt a gyermek fenhangon elmondja a »Mi Atyánk«-ot és a »Dsáságészczhukh«-ot**) és étel után a »Liuthiun«-t.**) Ebéd után azok, kik dohányozni szoktak, nergilere gyujtanak; a gyermekek kimennek az útczára vagy a kertbe; az asszonyok előbb elszedik az asztalt, aztán a kertbe mennek, hol a szomszédasszonynyal elbeszélik az időt; a férfiak pedig vagy a rétre, vagy a szőlőbe sétálnak ki.

Ilyen a váni örmény vasárnapi élete. Estve haza mennek . . . és korán lefekszenek. Mindennap reggel 4—5 órakor megkondul a templom hívó harangja; az egyházfi (zsámgocs) folytonosan veri a kalapácscsal a nyakába illesztett deszkadarabot. Útczáról útczára jár; megáll minden örmény ház ajtaja előtt, kalapácscsal megüti azt háromszor, aztán így szól: »Ájtatos nép, tessék templomba jönni«!

*) A házak fedele lapos; fel lehet ide menni.
**) Asztali imádság.

Alig kopogtatott az egyházfi az ajtón, benn a házban már elkezdődik a sürgés-mozgás; mindenki felébredt és készülnek templomba menni. Az útczák megnépesednek. De megszünik a járás-kelés az útczákon; mert mindenki már a templomban van. Elkezdődik az istenitisztelet. Ha hallanád szives olvasó a szebbnél szebb énekeket, melyeknek összhangja a templom falain túl is kihallszik, azt mondanád: »Bizony lélekemelő itt az istenitisztelet.«

Szongott Margit.

Adatok az erdélyi örmények történetéhez.

Habár az erdélyrészi örmények betelepedése óta alig két század múlt el, mégis a beköltözés, helyfoglalás és a városok keletkezésére vonatkozólag ismereteink meglehetősen szük korlátok közt mozognak. Hagyományokban igen szegények vagyunk, az idevágó okmányok és adatok pedig — kevéssé kutatva, vagy kiadatlan állapotban levén a feledékenység fátyola által vannak beborítva.

Igaz ugyan, hogy feledhetlen emlékű Lukácsink ez irányban is szakavatott és eredményes kutatást folytatott, — a mint az »Historia Armenorum Transsylvaniae« és »Adalékok az erdélyi örmények történetéhez« czímű munkáiból kitűnik, — továbbá »Szamosújvár szab. kir. város története, tekintettel az örmény nemzet multjára« czímű pályakoszorúzott monographiánk jeles szerzője: Dr. Molnár Antal is szép eredménynyel kutatott éveken át hazai levéltárainkban, — de mások által e részben nagyon kevés, vagy épen semmi sem lett téve. Pedig a betelepedett magyar-örmények itteni térfoglalása sok változatos és érdekes mozzanatot tár elénk; s ha ehhez azt is tekintetbe veszszük, hogy elődeink bejövetelük alkalmával még Rómával — a róm. katholikus egyházzal — nem voltak egyesülve, könnyen elképzelhető, hogy az áttérés történetének részleteit érintő kiadatlan forrásokban egész történelmi kincset birunk felfedezetlenül.

Az »Armenia« megjelenésével mindenesetre megváltozott a helyzet, — a mennyiben a fáradhatlan szerkesztő figyelmét a legaprólékosabb részlet sem kerüli ki, mely ez

irányban felmerült, ugy-annyira, hogy rövid idő múlva aránytalanul több és változatosabb leend azon anyag, melynek felhasználásával az erdélyrészi örmények történetét kimerítőleg lehet megirni....

A jelen sorok közlésére kedves kötelesség késztet. Ugyan-is e lapok olvasóit ezúttal azon kellemes hírrel lepem meg, hogy jeles, fiatal történettudósunk: Dr. Temesváry János, főgym. tanár, az előbb kifejtett irányban számos és igen érdekes okmányra akadt. A szünidőt Budapesten levéltári buvárlatokban töltve, közelebbről megjelenendő »Az erdélyi püspökség története« című nagy munkájához hangyaszorgalommal gyüjtötte az adatokat, s másolta az eddig kiadatlan okiratokat. Nem tartom érdektelennek e helyen megemlíteni, hogy kutatásait rendkivüli siker koronázta, amennyiben kétszáznál több ismeretlen kéziratra akadt, melyek mind az erdélyi püspökség történetére vonatkoznak.

Ezen kutatásai közben akadt sok, igen nevezetes okmány- és eredeti kéziratra, melyek az erdélyi örmények történetére újabb, s több tekintetben meglepő fényt deritenek. Kérelmemre — daczára nagy elfoglaltatásának — meghozta azt a fáradságos áldozatot, miszerint az igy talált, örmény tárgyú okmányokat szintén nagy gonddal lemásolta, hogy azokat mielőbb e lapok szerkesztőjének (volt kedves tanárának) rendelkezésére bocsássa; mit igéretéhez képest tenni is fog legközelebbről!

Egyelőre itt csak a következőket említem meg az érintett kéziratok sorozatából:

»A bevándorlás történetének vázlata«. »Adatok Verzereszky örmény katholikus püspökről«, — »Az örmények egyesülése a róm. kath. egyházzal«, »Az örmények vallási tévelyeiről« stb. stb. s egyúttal a fáradhatlan forráskutatóra hagyom, hogy e latin nyelven irt történeti okiratokat magyar szöveg kiséretében, olvasóközönségünkkel rendre megismertesse.

Bárány János.

Felső-Armenia.

IV.

Tiridát nagy hibát követett el akkor, midőn méd hadsereggel az ország határait átlépte, mert visszaveretett. Az elfoglalt Felső-Armenia Nero parancsából Tigránnak adatott, ki a régi cappadociai királyok maradéka s Archelausnak unokája volt. Ezen egyén Rómában huzamos ideig tartózkodván, a szolgaságig vitt simulásáért élénk rokonszenvben részesült.

A hirhedt Pharasman pedig és társai a busás zsákmányjövedelem mellett még némi határrészeket is kaptak. Corbulo, miután a kitörendő viszály konkolya el volt hintve, Syriába tért, hogy Numidius elhalálozásával annak kormányzását átvegye.

Az idegen Tigrán elbizakodottsága, ki a római véderő szárnya alatt állott, Vologesesre kinos hatást gyakorolt; azért ennek fivére Tiridát, kit a haditanács Armenia királyává megkoronáztatván, erős lovassággal Tigrán ellen indul, hogy Tigrán működésének terét szükebbre szabja.

Ezalatt Vologeses gyors menetben már Alsó-Armeniába érkezett és Nisibisig haladott előre.

Corbulo az ismeretes Casperius századost küldötte elébe, ki szóban és viseletben küldője higgadtságától elütő nyers módon figyelmeztette őt, hogy — mint Rómának szövetségese — ne bontsa fel azt a köteléket, mely a két államot egymáshoz csatolja; ha pedig a szerződést könnyelműleg félre rugja, Róma is síkra szálland, ekkor aztán kisérelje meg feltartóztatni a megtorló erőt. Vologesest a nyomorúságos helyzet, mely Syriában uralkodott, arra intette, hogy ne bizza el magát. Beláthatlan sáska-sereg minden növényt fölemésztett, a hova ez letelepedett, a fát lombjaitól, sőt még héjától is megfosztotta. Tábora nagy részben lovasságból állott; és a táplálék-hiány miatt nagyon elgyengült lovakkal nem lehetett előre haladni. Ezeknél fogva meg kellett hajolnia a vas-szükség előtt s azon elhatározással, hogy ez ügyben a császárral fog egyezkedni, visszahuzódott ugyan, de a lehető legszélesebb tér engedte-

tett neki az előbb annyira pártolt ellenkirály-, Tigránnak gyöngitésére. Eközben megérkezett a Corbulo által szorgalmazott fővezér; neve Caesennius Paetus, egy magának felettébb tetsző, megférhetlen ember, kinek szájából epe és eczet ki nem fogyott. Felfuvalkodásában nagy lármát csapott az eddigi mulasztások felett s fönnen hirdette, hogy csodával határos dolgokat fog mívelni. Hánya-vető ügyetlenségből még elégséges élelmi szerekkel sem látta el magát; átkelvén a Tauruson apró csatákban győzött, de nem hódított. Bevett ugyan egy-két erődöt, de fárasztó kalandozásokkal s hiányos vezérletével a vivmányokat semmitérőkké tette, s mire magát észreveszi, a tél már nyakán van. S mégis a diadal vidám arczával tér vissza, önmagára csillogó dicséretet pazarolva, hamis győzelmi hírgyártásai és hivatalos hazugságaival Nerot a bolondok lovára ülteté fel. Ily ember kezébe tévedt a vezérbot.

Paetus új kalandokba keveredik, mintha a tábori élet nem is lenne egyéb, mint hegyen-völgyön való lakodalom. Kémlelő kihivásai balúl ütöttek ki, a százados elesett, a többiek véres fővel tértek vissza. A zaj csillapultával a szövetségesek titkos hallgatagságba burkolóznak. A római vezér ezt jó jelnek vette; legott háromezer gyalogsággal a Taurus szorosainak elzárásához fogott, hogy az átjövetelt megakadályozza, a síkon pedig pannoniai lovasságot állított fel; de nem sokára észrevehette, hogy az események következetes lefolyása a rómaiak eddigi fáradozásainak gyümölcsét semmivé tette. Panaszolva mondja Corbulonak, hogy a római ügy sülyed.

Corbulo mindent megtett, hogy Syriát teljesen biztosítsa, azután Cappadocián át Armeniába siet; utána megy a gabonával megrakott tevéknek beláthatlan sora. Elejébe megy a hobortos Paccius lecsüggesztett fővel, utána a személyes előnyöket keresők sokasága, kik egyhangúlag erősitik hogy a vereséget szenvedett hadseregnek vére és létele a küzdelmekben fölemésztetett. Az atyai rábeszélésnek nehéz harczot kellett itt küzdenie, míg odáig vihette Corbulo a dolgot, hogy embereiben a kialvó félben levő szikrát új lángra gyulaszsza.

A szövetségesek táborában is forrong minden. Vologeses a fölbomlásnak indult római dolgok láttára az idegen

fenhatóság teljes megbuktatását tüzte ki czélul. Paetus egy erődbe zárkozva a bú párnáján szendereg, a legiók halvány árnyékai és vázai, védsánczaikon belül, kinos tétlenségben várták a mentő sereg megérkezését. De megzendül a kürtök és harsonák riadó indulója és a szövetséges parthusörmény sereg a menhelyekhez közeledik; a hősies kitartással való kitörésről szó sem volt, habozva sorakoznak, bágyadt lankadtsággal védelmezik falaikat, sánczaikat; az épkéz-láb ember — ha szerét tehette — elillant; kevesen voltak a gáton, hogy a munkát folytassák. Paetus a kenyérszegés kinos pillanataiban a szégyen égő betűivel beszélő, panaszos levelet intéz Vologesesnek. Ebben — a többek közt — fölhozza azt is, hogy a király a régi kapcsok összezuzására két legió ellenében összes erejével lépett föl... Az erődben jajgatni, a levélben beszélni tud; de csak hajszálnyit javitni nem birt. Vologeses a dolog befejezése végett ajtót nyit a tárgyalásokra. Erre Paetus találkozást kért a királylyal. Kivánsága annyiban teljesült, hogy Vologeses lovassági parancsnoka: Vasaces által képviseltette magát.

A hajdan magának eget igérő Paetus, a szerénység köpenyét felöltve jelenik meg; de csakhamar meggyőződhetett arról, hogy Vasaces nem ad az önámitás szavaira semmit; hanem igy nyilatkozott: »Az árnykép, a szines látszat részeteken, az erő részünkön van.« [1]) És hogy ezt be is bizonyítsa, Paetus fejére elviselhetlen békefölteteleket olvas. Figyelemmel latolgatja azokat és sulyosoknak találja; de itt már a szatocs módon fillérről fillérre való lealkudozásnak hely nem adatott. A porig törpült Paetus minden egyes pontot elfogadni kénytelen. Ha azokat a csak háromnapi távolságra álló Corbulonak hadtestéből a legutolsó tizedes elolvasná, szégyenletében kiégne a szeme. A békepontok lényegökben ezeket tartalmazzák: Az ostromzároltak az erődökből szabadon kivonulhatnak és Tigrán ellenkirálylyal együtt az ország határaitól messze eltávoznak. Az erődök a szövetségesek birtokába jőnek. Vologeses aztán a viszálkodások megszüntetésére Nerohoz követeket küldend .. Még a kivonulás előtt a föld népe az erődökbe

[1]) Tacit. Ann. L. 15. C. 14 · Csámicsián. L. 2. pag. 317.

vonult; az útakat körülállja. Eközben a fogságban sinylődő, régi ismerősökre bukkanva látható megindulással borul rokon rokonnak keblére. Az elkeseredett nép az átélt vérlázitó sarczolásokkal szemben feloldottnak tekintette magát minden kiméletes eljárás alól. — Annyi év vérszagú szerzeménye közprédának eresztetett. A ragadmányok- és állatfalkákból minden, a régi birtokosok kezébe került. A sor reákerült a rémült kivonulóknak podgyászaira és fegyvereire. A hadfiak türték a lealacsonyitást, nehogy összezörrenésekre okot adjanak. Aztán felállíttatott a lemoshatlan gyalázat, a leigázás legszomoritóbb jelképe: a három lándzsából összetákolt járom, mely alatt átgörnyedniek kellett.

Ennyi sanyargatás után Paetussal együtt mihelyt szilárd talajt éreztek lábaik alatt, hozzá fognak a megfutamodáshoz hasonló kivonuláshoz s eszelősségig menő gyorsalkodással egy nap alatt meseszerű tért hagynak maguk után.[1]) — Paetus a nyakra-főre való kitakarodás közben — nem sokat törödött azzal, hogy sebesültjei az úton vesznek el — azon volt, hogy sergének romjait Eufrat partja mellett összepontosítsa. Nagy kő esett le szivéről, midőn a szembejövő Corbulot és töretlen erélyű sergét megpillantja. Nem szükség tüzetes leirását adni a találkozás jeleneteinek. Egymás láttára, mind két részen, a tábori életben megőszült hadfiak könyekig voltak meghatva. Hisz az ismert világot uralma alatt tartó birodalomnak egyik disze — elharácsolva, hadi podgyászuk martalékúl hagyva, a fényüzés fejedelem asszonyának: Rómának fegyvertől megfosztott fiai, kik ő érette a nap nyomasztó terhét vonszolják — kiéhezve, piszkos foszlányokban burkoltan a vérlázitó nyomor korágyán sinlődik.

Corbulo törhetlenül viselte el a komoly perczeket. Más villámokat szórt volna Paetus ellen; Corbulo azonban az okosság szavát követte és nem hallgatott a szenvedély sugallataira. — Sápadtan lép elő Paetus, kivel Corbulo rövid értekezletet tart s megjelöli a romlás forrását. Paetus

[1]) . . . . Sic reliqua non in obscuro habentur, una die quadraginta millium spatium emensum esse Paetum, desertis passim sauciis, neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quam si terga in acie vertissent. Tacit. Am. L. 15. C. 16.

megfelejtkezve a fájdalmas multról azon indítványnyal hozakodik elő, hogy a legiók századosai fordítanák vissza zászlóikat sasaikkal s együttesen új támadást intézzenek Armenia ellen, melynek életereje Vologeses eltávozásával teljesen meg van bénítva. De Corbulo nem sokat hajtott annak szavára, kinek a hadjeleken lihegő arany és ezüst sasai lankadt szárnyaikkal nem képesek repülni, hogy az elvesztett országnak kormánygyeplőit magukhoz ragadják. Azért Paetus haderejével a tél idejére Cappadociába vonult, Corbulo pedig Syriába tért vissza.

Ezalatt megérkeznek Vologeses ügynökei fegyverszüneti pontozataikkal. Ezek szerint az Eufrat folyamon túl a rómaiak által épített erődök egytől-egyig lerombolandók voltak. Hogy mily gyenge lábon állott ekkor Róma tekintélye, abból is kitetszik, hogy Corbulo indíttatva érzé magát a követelésnek ily túlcsigázott mértékét elfogadni, ha a másik rész is Armeniából — még őrséget sem hagyva ott — teljesen kivonul. Ezen föltételek alatt a szerződés megköttetett. A czél oda irányult, hogy az Armeniához való igények tisztába hozatalára vezető út egyelőre nyitva hagyatván, a végmegállapodásnak pontjait Vologeses küldöttjei Rómában fogják tárgyalni. Eszerint az ország ideiglenesen önsorsára hagyatott.

Markovich Jakab.

Egy örmény nábob.

1864. április 1-én vitt Hong-Kongba egy örmény utast az a hajó, mely Calcuttából jött.

Neve Chácshig Ászduádzádur.[1]) Egészséges, ügyes, szép fiatal ember volt, alig 20 éves. Elhatározta volt magában, hogy felkeresi a szerencsét. Bizonyítványain kivül merész lelket, helyes gondolkozást és bátorságot vitt magával.

[1]) A beköltözött örmények közt is volt Ászduádzádur nevű örmény család, mely e hazában Szongott nevet vett fel, mi az Ászduádzádurnak szó szerint való fordítása. Az örmény Ászduádzádur, a német Szongott, a latin Adeodatus, a görög Theodor, a szláv Bogdán mind egyjelentésűek.

A »Bank of Hindoustan«-nál kapott alkalmazást; havonként 60 dollár[1]) volt fizetése. Az »Ind-bank«-ot, mely megszünt, rég elfelejtették az emberek; ellenben az a fiatal irnok ma a világ leggazdagabb örménye, elért sikereit csodálkozva beszélik el az angol lapok.

Hong-Kong, Canton cshinai tengeröblében szigetre épült jelentékeny kereskedő-város, nagy angol kolónia. Canton egyike azon cshinai városoknak, hol meg van engedve az európaiaknak a kereskedés. Kelet és Nyugat kereskedői és pénzváltói Hong- Kong és Cantonban találkoznak egymással.

Chácshig Ászduádzádur, kinek az angolok Dzáthêr[2]) nevet adtak, saját szerencséjét megalapítván, megalapította egyszersmind ezen kereskedelmi központ szerencséjét is, mert Hong-Kong egyik alapítójának tartatik. A hong-kongi »Daily Press« czímű angol lap mult évi szept. 2-ikán megjelent számában Henri Norman igen érdekes, hosszú czikket közölt Chácshig Ászduádzádurról. Ebből veszszük át a következőket.

Czikkíró azt mondja, hogy a dollárokból, melyekkel a bank egynegyed századdal ezelőtt fizette Dzáthêr munkásságát, most milliók lettek. Hong-Kong alakja egészen megváltozott... és ezen alakváltozás főokozója Dzáthêr, ki messze Keleten Nagy-Britania kereskedelmének legmunkásabb embere lett. Midőn azt kérdezték tőle, hogy miként tudta e nagy művet végrehajtani, így válaszolt: »Lassan-lassan.«

Azt a terhet, mit a postagőzhajó visz Hong-Kongba, a parton épült 12 nagy raktár egyikébe rakják. A tengerparti raktár-társaság (Wharf and Godown Company) Dzáthêr műve. A raktárak 650.000 □ lábnyi tért foglalnak el, melyekhez az Ocean 8 nagy gőzhajója egy azon időben közeledhet és rakhatja le terhét (100.000 tonna árúczikk, 83.000 tonna kőszén és 3.200 tonna salétrom.)

Ha a hajóból az utas kiszáll a szárazra és körülnéz — sok szép épületet lát; a 6 legszebb épületből öt a Dzáthêré; ő építtette ezeket.

[1]) Egy dollár 2 frt. 20 kr.
[2]) Az Aszduádzádur rövidítése.

Nem rég alapította a hong-kongi földbér társulatot, melynek jótékony hatását igen sokan érzik.

Dzáthêr volt az, ki látta, hogy Tonkingban mily gazdag kőszén-telepek hevernek. Bányákat nyittatott tehát; a bányaművelés szükségelte pénz nagyobb részét ő fektette be.

Nem rég egy emlékiratot szerkesztett, melyben elmondja azt, hogy mit kellene csinálni a munkálatlanúl heverő földekkel és vizekkel, hogy azok hasznot hajtsanak. Nemcsak a kormányzó, hanem Angolország gyarmatügyi minisztere is igen jövedelmezőnek találták tervét; az angol kormány távirat útján mondott köszönetet a nagyszerű tervért. Ime a sikeres terv egy részlete: Victoria város tengerre néző részét le kell rontani két mérföld hosszaságban és 250 lábnyi szélességben be kell a tengerbe építeni. Az új épületek alatt 20 lábnyi viz fog elterülni. Az épületeket építse fel a kormány, melytől az egyes háztulajdonosok házaikat viszsza fogják váltani. A kormány az építkezésekkel 1892-ben készen lesz. Ezek az épületek az államnak másfél millió dollár hasznot, azonkivűl évenként 85.000 dollár jöve'elmet hoznak. Nem szólunk itt az egyesek hasznáról is, hanem csak azt mondjuk, hogy e kolónia főtere ezáltal 59 angol acre földdel fog tágulni; ebből 27 acre útczák nyitására fordittatik. Ennyi területen lehet 1300 házat épiteni, melyekben 39.000 ember fér el... És ezzel egy nehéz kérdés lesz megoldva; mert eddig sokkal többen települtek le Hong-Kongban, mint a mennyit e város befogadhatott. Igy aztán lesz elég épület. — Dzáthêr tervével járt taval Londonban is. A kormány azt változatlanúl elfogadta.

»Hong-Kong épitője«, kit Krösusnak tartanak, mintegy 45 éves ember. Dzáthêr, ha csak reá néz egy darabka földre, azonnal megmondja, hogy az öt év múlva mit fog érni. Ha valamely földnek értéke hirtelen emelkedik, tudjátok meg, hogy azt évekkel ezelőtt Dzáthêr vette meg. Hong-Kongban minden nap lehet hallani e szólamot: »Mily szerencsés ember!« Ugy vannak meggyőződve a cshinaiak, hogy annak, mihez Dzáthêr fog, minden áron sikerülnie kell. Ez az oka, hogy a milyen értékpapirt vesz ő, olyant vesznek a cshinaiak is. Abba a vállalatba szivesen fek-

tetnek pénzt, melynek Dzáthêr volt kezdeményezője. Ha Dzáthêr rázza fejét, minek jelentősége az, hogy ő nem tartja a vállalatot jövedelmezőnek, akkor annak részvényeiből egyetlen egyet sem vesznek.

Egyszer csak két hétig volt távol Dzáthêr Hong- Kongból; ezalatt jött egy rettenetes zivatar... és milliónyi károkat okozott a szigeten. A cshinai a vihar elvonulása után mind nézte az okozott károkat, egyszer csak bús fejét csóválva igy szólott társaihoz: »Elment Dzáthêr és ime mik történnek.«

Dzáthêr nem hisz a szerencsében. Belátó, számító, éles esze, vállalkozási szelleme, munkássága és főleg bátorsága, mely nem riad vissza a leküzdhető akadályoktól, juttatták teménytelen vagyonához. Hozzáfog mindenhez, miről esze azt mondja, hogy ez hasznothajtó tett. Ime egy példa. Elindul a hajóskapitány két évvel ezelőtt Árzseh nevű ezer tonnás új gőzhajójával Hong-Kongból. Singaporébe akart menni; de észrevétlenségből eltért az útról mintegy 200 mérföldre... és éjszakának idején Ánam partjain zátonyra akadt. Ott maradt a gőzhajó; a Lloyd társaság ügynöke azt nagy kárral eladta. Dzáthêr vette meg, ki azután kérdést intézett a Lloyd társasághoz, hogy nem hajlandó-e ezt a hajót a zátonyról kiemeltetni és visszafogadva azt ismét az elsőrendű hajók sorába iktatni (A 1.). A társaság sokáig gondolkozott, mert veszélyesnek látszott a vállalat. Végre válaszolt.

— 60.000 dollárért felvállalja a társaság.
— Sok, felelt nekik Dzáthêr.
— Adjon tehát 55.000 dollárt.
— Kiveszik a gőzhajót 50.000 dollárért?
— Nem.
— Meglátják kivétetem énmagam.

Erre egy hajót bérelt ki, szakértő embereket fogadott fel, gépeket vétetett... és sértetlenül kivétette a hajót. Munkája 5000 dollárba került; nyereség 50.000 dollár.

Dzáthêr igen vendégszerető ember, barátai társaságában mulatozik is. Szereti a lóversenyeket is. Ebédlője tele van arany és ezüst serlegekkel; ezeket lófuttatások alkalmával lóvaival nyerte. De legjobban szereti Hong- Kong városát, melynek felvirágoztatásán fáradozik.

Ugy tudom, mondja Normán, hogy Dzáthêr közelebbről Angolországba szándékszik menni, hogy bizonyos ideig ott tartorkódjék. Ha úgy, akkor lesz alkalmuk az angoloknak ettől az okos és sokat tapasztalt embertől tanulhatni. — Dzáthêr azon kevés számú egyének közé tartozik, kik sokat tettek az állam anyagi felvirágoztatásáért.

Szongott Kristóf.

Kisebb közlemények.

Vártán vezér sírja. Adêrbàdágán második kereskedő városa: Choh, mely Távrezstől éjszaknyugatra fekszik téres völgyben. Kettős kőfal veszi körül e várost; falai oly szélesek, hogy azokon könnyen megfordulhat egy kétfogatú szekér. Choh a XII. században Örményország Vászpurágán tartományához tartozott. A XIII. században Sáh-Ábász ide tette át székét. E város éjszaki oldalán a Tigmut folyó partján, egy hegyen van a halhatatlan emlékű hős Vártán sírja. Itt ütközött meg a keresztény örmény sereg a nagyszámú perzsákkal és itt szenvedett Vártán vitéz társaival vértanú-halált az »ávárájri« síkon 450-ben Kr. után.

Nőegylet Nikomediában. Évi ülését tartotta a nőegylet. Kétszáznál több asszony és leány gyült össze. A terem közepén három asztal, mindegyik fehér terítővel bevonva. Egyik nő jelt ád .. és a többi elkezdi sárágán-ainkat énekelni. Miután elhangzott a gyönyörű egyházi ének, az elnöknő: Veronika asszony előbb egy fejezetet olvasott el a szentirásból, azután beszédet intézett az egylet tagjaihoz. Szép szavaiból itt közlünk nehány sort: »Közelegnek a karácsonyi napok. Házainkat mindnyájan kitakarítottuk, szobáink minden zege-zuga tiszta. És vajjon lelkünket is megtisztítottuk? Mert a jó keresztény e napokban szivében szenny-folt nélkül megy a szentegyházba, hogy ott a gyermek Jézust anyja ölében láthassa. Ezek a kötelesség napjai; vannak szegényeink, mivel vigasztaljuk meg őket? Mi gyermekeinket újba öltöztetjük, megfésüljük őket. Hát az árvákat engedhetjük-e, hogy kisirt szemekkel menjenek a Jézus elejébe?« Az eszes elnöknő után egy tanitónő ajkai nyiltak meg a szóra: »Kedves nővéreim! Habár nikomediai vagyok, de hosszas ideig tartozkódtam Ádábázárban. Itt midőn reggel felébredsz, az örmény leány éneke az, mi legelőször füleidbe hangzik; az ima hangja az. Ápáink énekei ezek: »Árávod luszoh«, »Aschárh ámenájn«, Ajszor ándsár.«.. Sokan gyakorolják e szép szokást itt Nikomediában is; azonban fájdalommal tapasztaltam azt, hogy reg-

gelenként némelyek idegen énekeket, sőt dalokat hangoztatnak. Ez reánk nézve szégyen és bizonyára nem fog becsültetést hozni a nikomediai örmény nőkre.« Ez az egylet hét esztendővel ezelőtt alakult. Czélja a nikomediai örmény nők erkölcsi életének emelése. Minden vasárnap felolvasó ülést tartanak és gyakorolják magukat a sárágánok éneklésében. Nincs közöttük egyetlen egy sem, ki ne ismerné a sárágánok különböző hangjait. Az anyák csecsemőiket a sárágán dallamával altatják el. Van az egyletnek tőkepénze, melynek kamatjait leányok nevelésére fordítja. De gyakorolja az irgalmasság testi cselekedeteit is. Árszlánbeg helységet porrá hamvasztotta el a tűz. Erre a nőegylet következő nap zsirt, kenyeret, húst, más élelmi szert és ruhát küldött a szerencsétlenek vigasztalására ....

Irodalom és művészet.

Örmény énekesnő. Dereán-Gortáneán asszony, ki Páris, Milano, Bologna, Róma deszkáin gyönyörű hangjával szebbnél szebb babérokat aratott, Nápolyban a »San-Carlo« színházban febr. 12-én lépett fel első izben a »Hugenották« czímű opera Margit szerepében. Érzésteljes énekével azonnal megnyerte a közönség tetszését. A sajtó nagy elismeréssel szólott énekéről. Ezen asszony, ki értelmes énekével fényt szerzett Európában az örmény névnek, május havában távozott el innen — Amerikába.

Eriván helyrajza. Átáméancz Ádám mult év végén a mondott czím alatt (»Déghákruthiun Eriváni«) egy jó könyvecskét irt, mely következő fejezetekre oszlik: 1. Iskola, 2. Világtájak, 3. Szélrózsa, 4. Talaj. 5. Városunk, 6. Városunk látóhatára, 7. Városunk vizei, 8. Városunk levegője, 9. Városunk terményei. 10. Városunk állatai, 11. Városunk bányái, 12. Eriván lakosai, 13. Politikai hatóság, 14. Utcza, piacz, szállodák, 15. Emlék és régiség, 16 Kerület, 17. Tartomány. — Az Ararát tövében épült Eriványtól északra fekszenek Áni romjai; innen menekültek el a hazai örmények ősei.

Gyüjteményes mű. Szent-Pétervárott egy munkát rendeznek most sajtó alá Chévoscszkáh emlékére, mely nemcsak Negrászovnak Ráffi-, a hires örmény regényiróról készitett dolgozatát fogja magában foglalni, hanem szólani fog az, az örmény népmesék-, R Pátkáneán- és a szinműiró Szuntugeánról is.

Közgazdasági élet.

Keleti kereskedelmi kivitelunk fejlődését tetemesen nehezíti azon körülmény, hogy kereskedőink és iparosaink néha igen is hajlandók keleti czégekkel mindenáron összeköttetésbe lépni, még ha azok fizetésképessége iránt nincsenek is kellőleg tájékozva. Ez okból kereskedelmi miniszterünk a nem rég létesített s már rendesen működésben levő kereskedelmi tudakozó irodának (a budapesti kereskedelmi muzeumban) többek közt egyik feladatává tette, hogy a keleti kereskedők hitelképességéről és üzleti viszonyairól a tudakozók részére cseké.y dijért — czégenként egy forint és a felmerülő póstaköltség lefizetése mellett — lehetőleg részletes és megbizható értesüléseket szerezzen be. Közös külügyminiszteriumunk, a hozzá intézett megkeresés folytán készséggel támogatta a tudakozó irodát és az összes osztrák-magyar konzulatusokat körlevélben utasította, hogy az iroda részéről hozzá intézett kérdésekre minél gyorsabban és részletesebben válaszoljanak s mit se mulaszszanak el, a mivel ezen állami intézmény czéljait előmozdithatják. A tudakozó iroda szolgálatait egyébiránt máris számos hazai iparos és kereskedő veszi igénybe, minthogy a vasúti és hajó-szállitási díjak, valamint a keleti államok beviteli vámjairól, ezek fogyasztási és egyéb üzletforgalmi viszonyairól is díjtalanul tüzetes értesítéseket kaphat.

Üzleti élet Erivánban. Eriván nyers terményeivel és azon összeköttetésnél fogva, melyben Persia kereskedő városaival áll — Kaukazus kereskedő városai közt Baku után az első helyet foglalja el. Fejlett kereskedelemmel bir azon nép, mely országa terményeit messze tájakra viszi, hogy onnan aranyat hozhasson haza. Eriván kereskedelme is folytonos előhaladást tesz. E város évenként Moszkva és Loczba 380 ezer but gyapotot szállit, melyért 3 millió rubelt kap Kiviteli czikkek ezenkivül a nyers bőr, rizs, buza, lenolaj, gyümölcs, bor, mely utóbbi Európa piaczain keresett kereskedelmi czikk. Eriván évenként a kiviteli czikkekért öt millió rubelt kap. A moszkvai és a lengyel Locz városi kereskedők itt ügynököket tartanak, kik itt veszik meg a gyapotot. Eriván környékén napról-napra több meg több gyapotot termelnek. E város mezői egészen Ararát töveig, ezenkivül Ó-Nachicséván és Ecsmiádzin térei mind gyapottal vannak bevetve. Eriván, Adérbádágán kereskedelmi központja; e tartományok terményeit Erivánon viszik keresztül, melyeknek nagy részét e város piaczán adják el. A haszon a lakosság zsebébe folyt.

Mi újság az örmény világban?

Nemzeti mozgalmak Keleten. Mivel az erzerumi és konstantinápolyi mozgalmakról, melyek új alakot kölcsönöznek a mindeddig meg nem oldott »örmény kérdés«-nek, a hazai lapok is bő tudósitást hoztak, alkalomszerűnek tartjuk mi is legalább az erzerumi mozgalomról — örmény lapok hiteles tudósitásai alapján — néhány sorban említést tenni. — A konstantinápolyi török kormány megbizhatlan kézből azt az értesítést kapja, hogy erzerumi örmények

a templomban és az iskolában fegyvereket rejtegetnek; azért meghagyja az erzerumi kormányzó-pasának, hogy katonák és rendőrök közvetitése mellett vizsgálja meg a dolgot. Ezalatt meghal Párisban az örmény nemzet nagy jótevője: Szánászárián, kinek bőkezűsége Ezerumot is egy jól felszerelt iskolával ajándékozta meg. Mihelyt tudomást vettek az erzerumi örmények a leverő hirről, templomukra és lakásaikra gyászlobogókat tűztek, boltjaikat bezárták és a templomba siettek, hogy jelen legyenek a jótevő lelki nyugalmáért bemutatandó szentmise-áldozaton. A tájékozatlan pasa, ki egy hitehagyott zsidónak fia, rosszat gyanit és azonnal hozzáfog a távirat útján kapott parancs végrehajtásához. Fegyveres katonákkal beront a templom- és iskolába. A békeszetető nép ki akarja az erőszakos katonákat üzni a templomból, de csendes úton ez nem sikerül; erre az örménység — látván azt, hogy még a szent-misét se hallgathatja végig a bárbárok durva keze miatt — zavartalanúl, kirohan és egyik követ, másik rudat, botot, kaszát, fejszét ragadva a vad törökre csap. Heves ütközet fejlődött ki a templom körzetében; bent a szentegyházban is folyt vér. Az örmények közül harminczhaton vesztették életöket és 300-an sebesültek meg. A törökök vesztesége sokkal nagyobb... A várost fegyveres katonaság körülzárta és a vizsgálatot mégis megtartották. Minek sem jöttek nyomára, semmi gyanús dolgot nem kaptak; az igazságtalan török tehát újra ártatlan vért ontott...

A lembergi örmény érsek Isákovics Izsák fényes segédlettel szenteite be a halhatatlan lengyel költő Mickievicz Ádám koporsóját, mely liliomokkal és más virágokkal volt elárasztva. A költő földi maradványait, melyek tudvalevőleg Párisban nyugodtak, a lengyel nemzet kegyelete haza hozatta, és másodizben júl. 4-én temette el páratlan részvét mellett Krakoban a királyi sírboltba. — Itt megemlitjuk még azt is, hogy az érsek a napokban O Felsége-, királyunktól belső titkos tanácsosi czimet kapott.

Leo király sirjánál. A párizsi örmények az idén is ellátogattak az utolsó örmény király sirjához, ki Saint-Denisben alusszа örök álmát. Magokkal vitték a marseille-i örmény papot, ki a király lelki nyugalmáért misét mondott. Mise alatt örményül énekeltek. Az alkalmi beszédet Thujszuzeán tartotta. »A mai szép ünnepély — mondá a többek közt — arról tanuskodik, hogy szivеinkben vallásos buzgalom, egyetértés és szeretet honol. A templom ezen érzelmek ápolója.... Ha Calcuttának van Murád Sámuelje, Birmának Báltházárja, Bataviának Aghanurja, Konstantinápolynak Hágopianja, Smyrnának Szbárthaliánja, Marseillenek Szécheánczja, — ugy reménylem, hogy Isten nekünk is fog egy jótevőt adni, ki szentegyházat épitend számunkra«...

Ázsiai társaság czim alatt Moszkvában egyesület alakult, melynek czélja az ázsiai nemzetek történelmét, nyelvét, nyelvtanát és ethnographiáját tanulmányozni.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda.

Krónika.

A katholiczizmus szelleme ülte fényes diadalát azon magasröptű szellemi harczban, melyet a lánglelkű Schlauch püspök, az orvosok és természetvizsgálók nagyváradi összejövetele alkalmából a modern materiálizmus félszeg föltevéseivel szemben, német alapossággal, franczia szellemességgel és magyar lelkesedéssel vivott meg, — az eszményi életnézlet, a valódi tudomány s a keresztény hit alapeszméinek védelmében. Minta magyar katholikus sajtó egyik szerény közlönye — úgy véljük — kötelességet mulasztanánk, ha szó nélkül haladnánk el a bölcseleti, természettudományi és társadalomtani remekmű előtt, mely a benne rejlő mély igazságoknál fogva inkább egy nagyhatású közéleti esemény, mintsem pusztán egy művészileg összealkotott szónoklati mű benyomását tette a tudós hallgatóságra, s a művelt nagyközönségre egyaránt. Üdvözöljük tehát mi is Szent-László városának ragyogó szellemű és nemeskeblü Apostolát, a társadalom boldogitására irányzott, — s a materializmus áramlatainak tikkasztó hatását az örök igazság üditő szellemével ellensúlyozó bölcs, bátor és nemes föllépteért!

Személyi hirek. Ávéd Jakab, a »Gyulafehérvár« czimű lap szerkesztője, e lap felelős szerkesztésétől közelebbről visszalépett. Ávéd régebben örmény irodalomtörténeti tanulmányokkal is foglalkozott; Neumannak a mechitháristák dolgozatai nyomán irt munkáját átültette a magyar irodalomba s jelenleg a tanári pályán működik.—Temesmegye új tanfelügyelője, Mártonffy Márton volt kassai igazgató-tanár személyében neveztetett ki. Mártonffy, ki a kassai közéletben is jelentékeny szerepet vitt, erdélyi származású örmény család ivadéka, s a hirlapirodalom terén is működött.

Jakabffy Ferencz, a júliusi füzetünk krónikájában emlitett — (a szoborművek fentartása- és gondozásáról irt) — figyelemreméltó értekezését »A nemes rozsda« czim alatt külön füzetben is kiadta, s azzal technikai és iparművészeti szakkörökben szép elismerést vivott ki.

Csik-Szépviz, székelyföldi helységnek nemsokára vasútja lesz. Két erdélyrészi országgyűlési képviselő ugyanis egy, Csikszeredától, Taplócza, Delne, Szépviz, Gyimes-Felsőfok és Gyimesbükk községek határain át, a gyimesi szoros felé eső magyar-román határig vezetendő helyi érdekű vasútvonalra a kereskedelmi minisztertől engedélyt nyert. E vasútvonal, tekintettel a Galacz felé irányuló külkereskedelmi összeköttetésre, idővel hazai szempontból nagyobb fontosságra is emelkedhetik.

Az erdélyi kulturegylet köszönetet szavazott Harmath Lujza irónőnek »A magyar nők albuma« czimű gyüjteményes munkájáért, melynek jövedelmét a szerkesztőnő az E. M. K. E. czéljaira ajánlotta föl.

A könyvnyomtatás feltalálójának, Guttenbergnek emléke Mainz-ban kegyeletes megemlékezés tárgyává tétetvén napjainkban, alkalomszerűnek véljük itt megemlíteni azt, hogy a nyomtatás örmény betűkre való alkalmazásának érdeme a kisázsiai származású Tokáti Ábgárt illeti, — a ki Európába jövén az új találmányt csakhamar fölhasználta örmény nyomtatványok előállítására.

A nagyváradi jogakadémiának 1788-tól — 1888 ig terjedő évszázados multjáról, a két év előtt tartott jubileum alkalmából, Bozóky Alajos által irt emlékkönyv szerint már az $179^1/_2$ és $179^2/_3$-iki tanévben találunk örmény nevet a jogakadémia hallgatóinak névsorában; mert a mondott időben az I. és II. éves jogi tanfolyamot egy Gajzágó Kristóf nevű joghallgató látogatta.

Helyi rövid hirek. Egy értelmes, hasznos polgártársunkkal újra kevesebb... Aug. 21-én helyeztük el Govrig Tivadar városi nyugalmazott tanácsos földi maradványait a köztemetőbe. Boldogult, ki 40 évig szolgálta szülővárosát hiven, pontos, rendszerető, szorgalmas tisztviselő volt. Hatvan évet élt; családját rendezett anyagi körülmények közt hagyta. Hivatalos teendői mellett szakitott időt ez a felvilágosodott férfiú az önmivelődésre is. Az örök világosság fényeskedjék neki! — A tőszomszédságunkban levő kérői fürdőt az idén helybeli és idegen vendégek is kellő számmal látogatják a fürdő-saison beállta óta. — Budapestről Hellebrant Árpád, az akadémia tudós könyvtárnoka és Kassai Vidor, a népszinház ismert művésze a mult hó folyamán nehány napot körünkben töltöttek. — Megjelent az örmény kath. gymnasium és a városi alsófokú ipariskola 1889/90. évi »Értesitő« je. A gymn. Értesitőben »A közönséges számtan tanitásához« czim alatt közzétett értekezést Novák Antal tanár irta, azt az értekezést ellenben, mely az ipariskola Értesitőjében »A szamosújvári csizmadia-czéh első szabályzata« czim alatt olvasható, Szongott Kristóf ipariskolai igazgató közli. — Megyénk főispánja: br. Bornemissza Károly városunkban rendes időszaki hivatalvizsgálatot tartott s az ügyvitelt kellő rendben találta. — Dr. Laurán Ágoston a »Magyar Állam« érdemes munkatársa közelebbről városunkban időzött s dr. Szabó János püspök ur Ő méltóságának volt vendége. — Bárány Lukács plebános és Páll tanár az iskolai szünidő alatt érdekes kirándulást tettek Bosniába s meglátogatták a Banjalukában székelő tappista szerzet kolostorát is. — A szept. hó 23-ára kihirdetett róm. kath. statusgyűlésre városunkból meghivót kaptak: Simay Gergely kir. tanácsos, Placsintár Dávid polgármester, Csákány Adeodat főesperes, Bárány Lukács plebános, Szongott Kristóf tanár. — Az üresedésbe jött tanácsnoki állásra Ábrahám Zakar városi számvevő-adószedő választatott meg, kinek állása még nem töltetett be.

☞ **Az „ARMENIA" előfizetési ára egész évre 4 frt, félévre 2 frt. — Minden küldemény a szerkesztőséghez intézendő. — Az előző három évfolyamból teljes számú példányokkal szolgálhatunk. Egy évfolyam ára 4 frt.**